

ԲԱՐԳԵՆ ԵՊՍ. ՎԱՐԺԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՈՒԾԵՐ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԿԻԼԻԿԻՈ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԵՆ

Հարգանքի տուրք մը Հայրապետի ծննդյան 100-ամյակի առիթով

Մեր ժողովուրդը կըսէ—Աստված եթէ մեկը պատժել ուզէ, «նախ յիմարացուցանէ, ապա կորուսանէ»: Իսկ եթէ ժողովուրդ մը օրհնել ուզէ, իմաստուն և առաքինություններով օժտված մարդիկ կղրկէ անոր: Մեր ժողովուրդը այդ օրհնության արժանացավ, երբ Գարեգին կաթողիկոս որոշեց իր կյանքը նվիրել հայ ժողովուրդին ու անոր եկեղեցիին և մշակույթին:

Ուսանող էինք Երուսաղեմի Ժառանգավորաց վարժարանի մեջ, 1936-ին Գարեգին սրբազան Մայր Աթոռեն ժամանեց մեր մոտ: Փոքրիկ մարդ մը, մեծ հոգիով մը ու զորավոր մտքով օժտված: Կհիշեմ ուսուցչուհի մորս տպավորությունը իր մասին—«Տղաս Արմեն, ինքզինքիս առջև պզտիկ զգացի, Գարեգին սրբազանի արտաքին երևույթեն դատելով մարդը: Հրավեր ստացանք հալեպահայ ուսուցիչներս Քառասուն Մանկանց եկեղեցին երթալ լսելու համար ս. Էջմիածնեն եկող հայրապետական պատվիրակ սրբազանը: Բեմ բարձրացած պահուն նկատեցի որ կարճահասակ ծերուկ մ'է. ինքնիրենն ըսի—ի՞նչ կակնկալես տարիքը առած այս պզտիկ մարդեն... արդյոք ժամավաճառությունն պիտի ըլլա մեր հոս գալը: Մեղա, տղաս մեղա, երբ սկսավ խոսիլ, կախ-

վեցանք բերնեն: Ետևները կեցողներ դեպի բեմ մոտեցան. բառ մը չէին ուզեր կորսնցընել: Ժամերով եթէ խոսեր առինքնված մտիկ պիտի ընէինք. այդ ի՞նչ վայելք էր լսել զինք: Տղա՛ս, կյանքիս մեջ քիչ առիթներով զոչացած եմ սխալ խոսքի կամ մտածումի և անարդար դատում ընելուս. ասիկա անոնցմե մեկն է որ պիտի չմոռնամ: Ինչու չեմ գիտեր. զինք մտիկ ընելէ ետք Գարեգին եպս. Սրվանձտյանը պատկերացավ աչքիս առջև. մեկը իր խոսքով մյուսը իր գրչով մեզի համար «Համով հոտով» են»: Բախտը ունեցա Գարեգին Վեհափառին զավագանակիրը ըլլալու 1945 ապրիլին մինչև Ամերիկա մեկնումս սեպտ. 6 1946. մի քանի ամիսէն հոր և զավկի հարաբերություն ստեղծվեցավ մեր միջև. այն աստիճան որ՝ սիրտը կրանար երբեմն ինձի... «Էս ինչ բան է Բարգեն հայր տուրք, հալերեն ենք խոսում, բայց իրար չենք հասկանում»: Կուզեր ակնարկել զինք չհասկցող, ավելի ճիշտը հասկնալ չուզող մարդոց, ըլլան անոնք եկեղեցական կամ աշխարհական: Օր մը Անթիլիասի Վեհարանի մեջ ճաշի առեն հարցուց. «Կարծում ես, թե քարոզներս եթէ արևմտահայերենով խոսեմ, ավելի հասկանալի՞ կլինի մեր ժողովուր-

դին»։ Անմիջապես պատասխանեցի որ. «Խնդրեմ Վեհափառ, պահեցեք արևելահայերենը, մենք մեծ վայելք կունենանք զայն ձեր բերնեն լսելով. վստահ եղեք որ մեր ժողովուրդը թե կհասկնա, և թե ավելի կբարի լսել արևելահայերենը»։

Ինչպես իր երիտասարդության, նույնպես իր կաթողիկոսության շրջանին Գարեգին կաթողիկոս ուրախության, անձկության ու ստատպանքի պահեր ունեցավ։ Մարդիկ՝ որոնցմե կակնկալվեր թե թիկունք ըլլալ Վեհափառին, չգործակցեցան իրեն, ընդհակառակը անոնցմե ապաշնորհներ քար գլորեցին Վեհափառի կառքի անիվներուն տակ... գործակցելով անոր թշնամիներուն։ «Աշտարակը իր շուքեն, իսկ մեծ մարդը իր գրպարտիչներեն կշափեն», կըսե առածը։ Ծարունակ կներեր Վեհափառը. իր այդ տարիքին պահած էր հոգիի մանկունակության շնորհը։ Ամենուն հանդեպ իր «մանուկի մը հոգիին սերը» պահած էր, նույնիսկ հանդեպ իրեն հակառակ եղողներուն։ Անթիլիասի կաթողիկոսարանը մեր տունն էր, Վեհափառը մեր հայրիկը, սակայն տան մեջ, տան անդամներեն մեկը լրտեսող էր, մյուսը տունեն չհեռացող անառակ մը նոր տեսակի...։

Իբրև ակամատես, ականջալոր վկա, ցավոք սրտի կգրեմ այս տողերը։ Ցավալի իրողություն մ'է նաև կուսակցական անիմաստ պայքարը։ Այդ պատճառով Վեհափառին կարգ մը ծրագիրները ամրության դատապարտվեցան։ Երկու կողմերու ծայրահեղներ անիմաստ քննադատություններ կատարած են։ Կհիշեր թե գերմանական շոգենավով մը Ատլանտյանը կտրած էր 1936-ի ապրիլի սկիզբը։ Ամերիկայի մեջ ոմանք զինք իբր «գերմանասեր» ցույց տալ ուզած են այդ պատճառով։ Ի՞նչ խղճալի մտայնություն։ Վեհափառը գերմաներեն գիտնալուն՝ նախընտրած էր այն նավը, որպեսզի համրության չդատապարտվի շվեդական կամ անգլիական շոգենավի մը մեջ։ Նման սևամեջ քննադատություններ նետվեցան իր ճակտին կաթողիկոսականայե ետք մյուս ճակտի կողմէ։

Անցնինք սակայն, միխթարելով ինքզինքնին այն իրողությանը, որ մեծ մասը, ջախջախիչ մեծամասնությունը մեր պատվական ժողովուրդին գիտցավ գնահատել զինք։

Հոգելույս Հայրապետը սրամիտ էր, զըվարձախոս, սրախոս, ինչպես նաև առակախոս։ Հաճելի էր իր ընկերակցությունն ու խոսակցությունը, համեմված սրամտություններով, առածներով ու առակներով։ «Բան

կտրվիս Վեհափառին հետ խոսակցելեդ ետք», դիտել կուտար մտավորական մը։

«Որ ինչ կարեմ, այն առնեն», կըսեր երբեմն ակնարկելով իբրև եկեղեցի և ժողովուրդ մեր ընելիքներուն մասին։ Բանիցս լսած եմ իր բերնեն ստակը այն ճնճուկին որ փոթորիկի մը պահուն կոնակին վրա կը պտակի. ոտքերը դեպի վեր, երկինք երկարած. մյուս կենդանիներ կհարցնեն իրեն.

— Էլի էդ ի՞նչ ես անում, այ ճնճուկ այսպեր։

— Դեհ, չեք տեսնո՞ւմ, երկինքը փուլ է գալիս. կաշխատեմ վեր բռնել, որ տակը չմնանք։

— Պա՛հ, որքան կարող ես էդ քո տոտիկներով երկինքը վեր բռնել։

Ու ճնճուկը կպատասխանե.

— Որ ամեն մարդ իր չափով օգնի, մի բան կարող ենք անել։

Ասում են.—«Եթե երեսիս ես ծիծաղում, ծիծաղում ես Աստուծո, թե ծիծաղում ես հագուստիս՝ դերձակիս վրա ես ծիծաղում։ Բայց թե ծիծաղում ես գործերիս վրա՝ ահա էդ պարագայում իմ վրա ես ծիծաղում»։— Խոսքը ջուրի դիրտ է, գործը ոսկիի կաթիլ։

Ինքնապաշտպանության մասին հետևյալը պատմեց։

«Բնությունը յուրաքանչյուր ապրող էակի տվել է իրա հատուկ գեներ որ ինքն իրան պաշտպանի։ Մեր ժողովրդի գեներն էլ իր մշակույթը, լեզուն, իրա եկեղեցին է եղել իբրև հոգևոր գեներ։

Լսեք. մի անգամ կենդանիների մեջ պատերազմ է ծագել։ Յուրաքանչյուրը իրա գեները գործածելով կատարել է ինքնապաշտպանություն։ Պատերազմը վերջ է գնում։ Աղվեսն գալիս է ոգնու մոտ և ասում է—«Ոգնի ախպեր, խաղաղություն է տիրում։ Ինչի՞ է էդ գեներդ՝ փուշերդ, նետերդ, տեգերդ կրում ես։ Գցիր մեկ կողմ, ես խղճում եմ քեզ, շատ ես ճնշվում նրանց տակ։ Պատահում է որ ախմախ ոգնին հավատում է նեղգավոր աղվեսին։ Մի կողմ է գցում փուշերը, և մնում է մի կծիկ միս։ Գիշերն աղվեսը գալիս է ու լափում է ոգնուն։ Չար խրատ են տալիս մեզ, մոռանալ մեր հայրենիքը, ուրանալ մեր լեզուն, մշակույթը, մեկ կողմ գցել մեր հոգևոր գեները։ Հետո ինչ կպատահի մեզ։ Ոգնու ճակատագիրը։

Հայ ժողովուրդի աշխարհացրիվ վիճակը կմտահոգեր Վեհափառը։ «Մեր ժողովուրդը այլասերումից փրկելու համար մեր եկեղեցին և մշակույթը պետք է գորանա», կըսեր, իսկ կատարյալ ապահովությունը հայրենիքի հողի վրա հավաքելու մեջ կտեսներ հայությունը։

«Տրքան էլ ջանանք պահել, էլի մի մասը կկորչի: Նմանում է դույլով լիքը ջուր փոխադրելու. ճանապարհին պիտի թափվի մի մասը: Հիշում եմ մեր Վարդան սուսկազրի սա սուսկը. սիսեռն հանդիպում է կրուկին (կրուկը լեպլեպին է):

— Բարև քեզ եղբայր սիսեռ, ասում է կրուկը հում սիսեռին:

— Աստուծո բարքին կրուկ. բայց մենք ոնց եղբայր կլինենք. տեսնում ես. մի կոր քիթ ունես ես. կոշտ է իմ մարմինը: Երակներս դուրս են ցցվել: Իսկ դու օտարների տապակներում կորցել ես. կորցրել ես քո հարազատ գծերը: Ծաքարը կամ աղը փոխել է քեզ. մենք եղբայր չենք կարող լինել:

— Որ ես գնում շտապով,—հարց է տալիս կրուկը:

— Գնում եմ Արարատյան դաշտի մի ալոսում քնելու:

— Ես էլ քեզ հետ կգամ, միասին կքնենք, ասում է կրուկը:

— Կգաս եկուր. միասին կարող ես քնել. ձմեռն կանցնի մեր վրայից, բայց գարնան ես կծլիմ, կծաղկիմ, սերունդ կուտամ: Բայց դու կմնաս հողի մեջ ու կմեռնես հավետ...

Ահա այդ է դաժան ճակատագիրը հայությունից դատարկված մարդկանց. հավետ կկորչին մեզ համար: Առածն ասում է. «Արդար թագավորի համար, իրա ամբողջ ժողովուրդն է բանակ»:

— Մայրիների հավատարմությունը հայտնըվում է երբ ձյունը ծածկում չորացնում է մյուս ծառերին, մայրին մնում է կանաչ:

— Աղքատ ընտանիքի շունը ասում է,— ասում են,—իր պատկանած տան հավատարիմ է, հարուստին չէ ծառայում նույնիսկ կաշառով»:

Հոգեպան Գարեգին կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիո, սիրեց իր ժողովուրդը և աւնոր եկեղեցին, իսպառ սիրեց զայն և իր ամբողջ ունեցածը ու լավագույնը տվավ աւնոր:

«Նա ետ գոյի չափ զկեսնս իր»:

